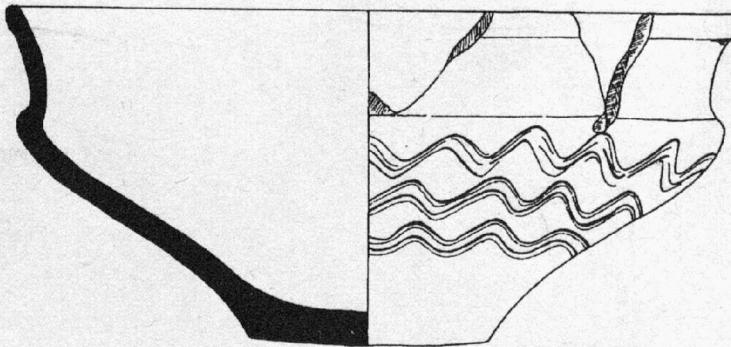

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY V BRNĚ

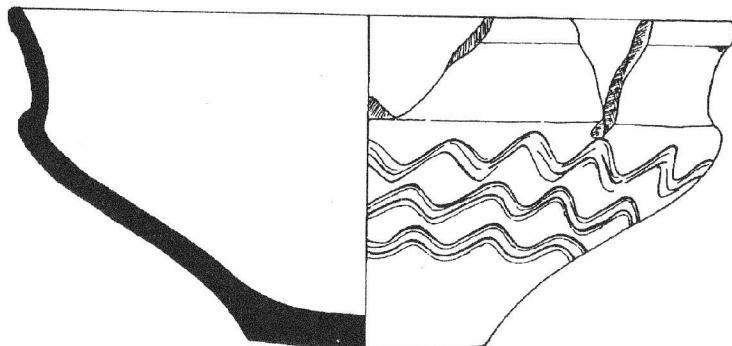
PŘEHLED VÝZKUMŮ
1991

BRNO 1993

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ
1991

BRNO 1993

OBSAH

1. Články a krátké studie

KOVÁRNÍK, J.: Großproduktions-Exploitationszentrum und prähistorische Ateliers Jevišovice I (Bez. Znojmo)	9
HORÁLKOVÁ, P.: Laténské sídliště ve Vyškově (okr. Vyškov). - Latènezeitliche Siedlung in Vyškov (Bez. Vyškov).....	17
MACHÁČEK, J.: Analýza žárového pohřebiště z Břeclavi-Pohanska. - Analyse des Brandgräberfeldes aus Břeclav-Pohansko (Bez. Břeclav)	33

2. Zprávy o výzkumech a nálezech za rok 1991

2.1. Paleolit a mezolit

DOLEŽEL, J.: Paleolitický ústíček z Rašova (okr. Blansko). - Paläolithischer Abspliss aus Rašov (Bez. Blansko).....	43
SVOBODA, J.: Další etapa výzkumu v Přerově-Předmostí (okr. Přerov).	44

2.2. Neolit a eneolit

KOHOUTEK, J. - LANGOVÁ, J.: Sídliště s lineární keramikou ve Zlíně-Malenovicích (okr. Zlín) - Siedlung mit Linearkeramik in Tlumačov im J. 1990 (Bez. Zlín).....	45
KOŠTURÍK, P. - KAZDOVÁ, E.: Die systematische Erforschung der neolithischen Siedlung bei Těšetice-Kyjovice (Bez. Znojmo) im Jahre 1991.	46
KOVÁRNÍK, J.: Záchranný archeologický výzkum neolitického sídliště Únanov VII (okr. Znojmo). - Archäologische Rettungsgrabung auf der neolithischen Siedlung Únanov VII (Bez. Znojmo).	46
PAVELČÍK, J.: Fünfundzwanzigste Grabungsetape in Hlinsko bei Lipník nad Bečvou (Bez. Prostějov).	47
ŠMÍD, M.: Siedlung der Trichterbecherkultur bei Laškov (Bez. Prostějov).	47
ŠMÍD, M.: Hrob kultury se šňůrovou keramikou z Mostkovic (okr. Prostějov). - Grab der Kultur mit Schnurkeramik aus Mostkovice (Bez. Prostějov).	48
SNÁŠIL, R.: Sídliště kultury zvoncovitých pohárů na pomezí k. ú. Drslavic a Havřic (okr. Uherské Hradiště). - Siedlung der Glockenbecherkultur im Grenzstreifen der Katastralgebiete von Drslavice und Havřice (Bez. Uherské Hradiště)	49
BÁLEK, M. - DVOŘÁK, P. - KOVÁRNÍK, J.: Gräber der Glockenbecherkultur bei Tvoříhráz (Bez. Znojmo).	50

2.3. Doba bronzová

STUCHLÍK, S. - STUCHLÍKOVÁ, J.: Rettungsgrabung in Moravská Nová Ves (Bez. Břeclav).	53
DOČKALOVÁ, M. - KAZDOVÁ, E. - KOŠTURÍK, P.: Hromadný hrob ze starší doby bronzové v Těšeticích-Kyjovicích (okr. Znojmo). - Ein Massengrab aus der älterem Bronzezeit in Těšetice - Kyjovice (Bez. Znojmo).	54
PEŠKA, J. - KLANICOVÁ, E.: Záchranná akce v Mikulově-Mušlově (okr. Břeclav). - Rettungsaktion in Mikulov-Mušlov (Bez. Břeclav).....	55

STUCHLÍK, S.: Šestnáctá sezóna na výzkumu v Boroticích (okr. Znojmo). - Sechszehnste Grabungssaison in Borotice (Bez. Znojmo)	55
ŠTROF, A.: Weitere Grabungssaison auf Hradisko bei Svitávka (Bez. Blansko)	56
PEŠKA, J. - KLANICOVÁ, E.: Nové objevené sídliště mladší doby bronzové v Mikulově (okr. Břeclav). - Eine neue entdeckte Siedlung aus der jüngeren Bronzezeit in Mikulov (Bez. Břeclav).....	57
SALAŠ, M.: Další povrchové sběry u Němcic (okr. Brno-venkov). - Weitere Oberflächensammlungen bei Němcice (Bez. Brno-venkov)	57
SNÁŠIL, R.: Žárový hrob (?) slezské kultury z Uherského Hradiště-Vések (okr. Uherské Hradiště). - Brandgrab (?) der schlesischen Kultur aus Uherské Hradiště-Vesky (Bez. Uherské Hradiště).	57
2.4. Doba halštatská a laténská	
ŠTROF, A.: Záchranný výzkum na Hradisku u Skalice (okr. Blansko). - Rettungsgrabung auf Hradisko bei Skalice (Bez. Blansko).....	59
VITULA, P.: Rettungsgrabungen auf der Bratislavská Gasse in Brno (Bez. Brno-město).....	59
ČIŽMÁŘ, M. - HORÁLKOVÁ, P.: Erforschung des keltischen Oppidums Staré Hradisko im Jahre 1991 (Gemeinde Malé Hradisko, Bez. Prostějov).....	60
2.5. Doba římská a stěhování národů	
BÁLEK, M. - DROBERJAR, E. - ŠEDO, O.: Die Entdeckung von römischen Marschlagern bei Mušov und Přibice (Bez. Břeclav).	61
DROBERJAR, E. - TEJRAL, J.: Erforschung der römischen Höhenbefestigung am Mušov-Burgstall im Jahre 1991 (Bez. Břeclav).	64
DROBERJAR, E.: Nálezy na sídlišti z doby římské v Dubňanech (okr. Hodonín). - Funde auf der Siedlung aus der römischen Kaiserzeit in Dubňany (Bez. Hodonín)	65
GEISLER, M. - ŠEDO, O.: Třetí (závěrečná) sezóna záchranného výzkumu na trase dálnice v poloze Žleby u Vyškova (okr. Vyškov). - Die dritte Abschlußsaison der Rettungsgrabung auf der Autobahntrasse bei Vyškov (Bez. Vyškov).	66
BÁLEK, M. - GEISLER, M. - ŠEDO, O.: Siedlung aus der Völkerwanderungszeit in Rajhradice (Bez. Brno-venkov)	67
2.6. Raný středověk	
DOSTÁL, B. - VIGNATIOVÁ, J.: Břeclav-Pohansko 1991 (okr. Břeclav). - Břeclav-Pohansko 1991 (Bez. Břeclav).....	69
GALUŠKA, L.: Archäologische Untersuchungen in Staré Město bei Uh. Hradiště in den Jahren 1990-1991 (Bez. Uherské Hradiště).	71
MAREK, O.: Nové sídliště v areálu hradiště v Mikulčicích (okr. Hodonín). - Eine neue Siedlung im Areal des Burgwalles in Mikulčice (Bez. Hodonín)	73
KLÍMA, B. jr.: Výzkum ve Znojmě-Hradišti v roce 1991 (okr. Znojmo). - Die Grabung in Znojmo-Hradiště ("Burgwall") im Jahre 1991 (Bez. Znojmo).....	74
SNÁŠIL, R.: Další nálezy ze sídliště v Kudlovicích-Dolině (okr. Uherské Hradiště). - Weitere Funde von der Siedlung in Kudlovice-Dolina (Bez. Uh. Hradiště).	76
KLANICOVÁ, E. - PEŠKA, J.: Průzkum na zámku v Břeclavi (okr. Břeclav). - Untersuchungen am Schloß in Břeclav (Bez. Břeclav).	76

SNÁŠIL, R.: Nové nálezy na hradisku ve Spytihněvi (okr. Zlín). - Neue Funde auf dem Burgwall in Spytihněv (Bez. Zlín).	77
2.7. Vrcholný středověk až novověk	
BRACHTL, Z.: Třetí výzkumná sezóna v Javorníku-Vsi (okr. Šumperk). - Die dritte Grabungssaison in Javorník-Ves (Bez. Šumperk).....	79
DOLEŽEL, J.: Záchranné výzkumy ve středověkém jádře a předměstích města Ivančic (okr. Brno-venkov). - Rettungsgrabungen mit mittelalterlichen Kern und den Vororten der Stadt Ivančice (Bez. Brno-venkov).	79
DOLEŽEL, J.: Lokalizace a průzkum tří zaniklých středověkých vsí v povodí Svitavy a Svatavy (okr. Blansko, Brno-venkov). - Lokalisierung und Erforschung von drei mittelalterlichen Dorfwüstungen im Flußgebiet der Svitava und Svatka (Bez. Blansko, Brno-venkov).....	82
HIMMELOVÁ, Z. - KUNDERA, K. - PROCHÁZKA, R. - UNGER, J.: Záchranné výzkumy v Brně v r. 1991 (okr. Brno-město) - Rettungsgrabungen in Brno im Jahre 1991 (Bez. Brno-Stadt).....	85
KLANICOVÁ, E. - PEŠKA, J.: Sondážní práce v tzv. Ditrichštejnské hrobce v Mikulově (okr. Břeclav).- Sondierungsarbeiten in der sog. Dittrichsteingruft in Mikulov (Bez. Břeclav).	88
KOHOUTEK, J.: Nové poznatky ze středověké topografie Uherského Brodu (okr. Uherské Hradiště). - Neue Erkenntnisse zur mittelalterlichen Topographie von Uherský Brod (Bez. Uherské Hradiště).	88
KOHOUTEK, J.: Pokračování výzkumu hradu Lukova v letech 1990 a 1991 (okr. Zlín) - Fortsetzung der Grabungen auf der Burg Lukov in den Jahren 1990 und 1991. (Bez. Zlín).....	89
KOHOUTEK, J.: První etapa výzkumu v areálu hradu Sovince (okr. Bruntál). - Die erste Grabungsetappe im Areal der Burg Sovinec (Bez. Bruntál).....	90
KOHOUTEK, J.:Výzkum středověké tvrze v Tlumačově (okr. Zlín). - Erforschung einer mittelalterlichen Feste in Tlumačov (Bez. Zlín).	91
SNÁŠIL, R.: Zjišťovací a předstihový výzkum v areálu františkánského kláštera v Uherském Hradišti (okr. Uherské Hradiště). - Feststellungs- und Vorsprungsgrabung im Areal des Franziskanerklosters in Uherské Hradiště (Bez. Uh. Hradiště).	91
SNÁŠIL, R.: Záchranný výzkum v Uherském Hradišti-Mařaticích (okr. Uherské Hradiště). - Rettungsgrabung in Uherské Hradiště - Mařatice (Bez. Uh. Hradiště).	93
PAVELČÍK, J.: Nález ze studny lekárny "U zlatého pelikána" v Uherském Brodě (okr. Uh. Hradiště). - Funde aus dem Brunnen der Apotheke "U zlatého pelikána" (Beim goldenen Pelikan) in Uherský Brod (Bez. Uh. Hradiště).....	93
2.8. Různé	
BÁLEK, M.: Výsledky leteckého snímkování na Moravě v letech 1990 až 1991. - Die Ergebnisse der Luftbildprospektion in Mähren in den Jahren 1990 bis 1991.....	95
BÁLEK, M. - ŠMÍD, M.: Kruhový areál u Dětkovic (okr. Prostějov) a výsledky leteckého snímkování na Prostějovsku. - Kreisareal bei Dětkovice (Bez. Prostějov) und Ergebnisse der Luftbildaufnahmen im Prostějover Raum.....	99
ČIŽMÁŘ, M. - GEISLER, M.: Záchranný výzkum v Marchanicích (okr. Vyškov). - Rettungsgrabung in Marchanice (Bez. Vyškov).	100

GEISLER, M. - VITULA, P.: Záchranný výzkum na trase tranzitního plynovodu Mutěnice. - Velké Němčice v roce 1991 (okres Hodonín, Břeclav). - Rettungsgrabungen auf der Trasse der Transitgasleitung Mutěnice - Velké Němčice im Jahre 1991 (Bez. Hodonín, Břeclav).	101
GEISLER, M. - VITULA, P.: Záchranný výzkum na trase plynovodu Němčice nad Hanou - - Dobromilice (okr. Prostějov). - Rettungsgrabung auf der Trasse der Gasleitung Němčice nad Hanou - Dobromilice (Bez. Prostějov).	102
KOVÁRNÍK, J.: Další archeologické lokality ze Znojemská a Třebíčská.- Weitere archäologische Befunde im Raume von Znojmo und Třebíč (Bez. Znojmo, Třebíč).	102
KOVÁRNÍK, J.: Výsledky letecké archeologické prospekce na jižní Moravě v roce 1991. - Die Ergebnisse der archäologischen Luftbildprospektion in Südmähren im J. 1991.	108
PAVELČÍK, J.: Záchranná akce na "Kostelním kopci" v Opavě-Jaktaři (okr. Opava). - Rettungsaktion am "Kostelní kopec" (Kirchenberg) in Opava-Jaktař (Bez. Opava).	110
PAVELČÍK, J.: Nové nálezy z Malých Hoštic (okr. Opava). - Neue Befunde aus Malé Hoštice (Bez. Opava).	111
POLÁČEK, L.: Povrchový průzkum a terénní výzkum lokalit jihozápadní Moravy. - Terrainbegehungen und -grabungen von Lokalitäten Südwestmährens in den Jahren 1990 und 1991.	112
SNÁŠIL, R.: Polykulturní sídlištní lokalita při Modré u Velehradu (okr. Uherské Hradiště). - Polykultur-Siedlungslokalität um Modrá bei Velehrad (Bez. Uherské Hradiště).	117
ŠMÍD, M.: Zpráva o výsledcích povrchových sběrů a drobných výzkumů v roce 1991. - Bericht über die Ergebnisse der Oberflächensammlungen und der kleineren Grabungen im Jahre 1991.	118
VITULA, P.: Rettungsgrabung in Brno-Horní Heršpice (Bez. Brno-město).	120
VITULA, P.: Průzkum trasy plynovodu Šitbořice - Hustopeče (okr. Břeclav). - Begehung der Gasleitungstrasse Šitbořice - Hustopeče (Bez. Břeclav).	120
3. Varia	
ČERMÁKOVÁ, Z.: Experiment v archeologii.....	125
ŠEBELA, L.: Sekeromlat typu A z Jičíněvsi, okr. Jičín. - Streitaxt des Types A von Jičíněves, Bez. Jičín	126
ŠTROF, A.: Entstehung und Entwicklung der Lausitzer Urnenfelder im Raume Nordwestmährens (Thesen der Kandidatendissertation).....	127
PAVELČÍK, J.: Odborná skupina pro neolit a eneolit Moravy ČAS při ČSAV.....	128
PAVELČÍK, J.: X. setkání pobočky MSAK a ČSA-SAČMS při ČSAV pro severní Moravu a Slezsko.....	128
Výzkumy a záchranné akce na Moravě v roce 1991	
a) Rejstřík lokalit	129
b) Rejstřík kultur.....	134

1. ČLÁNKY A KRÁTKÉ STUDIE

ANALÝZA ŽÁROVÉHO POHŘEBIŠTĚ Z BŘECLAVI-POHANSKA

JIŘÍ MACHÁČEK, FF MU Brno

Časně slovanské žárové pohřebiště z Břeclavi-Pohanska bylo vykopáno mezi lety 1961-1973 (obr. 1). Celkem bylo objeveno 55 žárových hrobů, které vytvářely pruh 75 m dlouhý a 25 m široký, táhnoucí se od SZ k JV. Hroby se seskupují do dvou skupin (SZ a JZ). Existují však i hroby rozptýlené mimo ně (DOSTÁL 1985, 18).

Za pomocí práce s počítačovou databází jsme se uvedené pohřebiště pokusili podrobně analyzovat. U každého hrobu jsme sledovali maximální množství vlastností, které bylo z literatury k dispozici. V databázi byl ke každému pohřbu přiřazen počet jedinců v hrobu, jejich pohlaví, věk, hmotnost kostí, zahloubení hrobu, výskyt zvířecích kostí, pohřební ritus. Dále jsme popsali předměty uložené v hrobech: množství nádob, jejich charakter, ostatní milodary a jejich druh. Popisy hrobů a nálezů jsme čerpali z publikace B. DOSTÁLA (1985, 15-18, 33, 95-109).

V první fázi naší práce jsme se zaměřili na rozmístění hrobů s bohatší výbavou. Za takové jsme považovali pohřby s více než jednou nádobou či nekeramickými milodary. Ukázalo se, že se tyto pohřby koncentrují v obou již zmíněných skupinách. V SZ skupině je celkově 21 hrobů, z toho 11 (52 %) patří mezi bohatší, v JV skupině je 14 hrobů z toho 5 (36 %) s výraznější výbavou. Mezi oběma skupinami je rozptýleno 20 hrobů, z nichž bohatší výbavu má pouze hr. 48, ve kterém jsou dvě nádoby. Lze říci, že dle výskytu bohatších hrobů můžeme ještě výrazněji odlišit obě skupiny od rozptýlených hrobů.

Dále jsme se pokusili o rozčlenění hrobů uvnitř obou skupin. Nejprve jsme pohřby roztrídili podle pohřebního ritu a charakteru keramiky, především na základě přítomnosti či absencí výzdoby, a v rámci těchto podskupin jsme pracovali s věkem a pohlavím zemřelých.

V SZ skupině jsme vydělili sedm podskupin označených A - G. Uprostřed skupiny se nalézá podskupina A. Je charakterizovaná výskytem nezdobené keramiky spíše archaického vzhledu. Patří sem pět hrobů (č. 2,3,4,6,7), příslušnost dalšího je možná (č. 1). Nejvýraznější je společný hrob muže (matus) a dítěte (č. 4) vybavený železnou šípkou, rohovcovým jádrem a nádobou a nedaleký hrob starší ženy (matus - senilis) se třemi nádobami. Do podskupiny A patří dále tři hroby dětí (infans I-II). Dle nezdobené keramiky je sem možno přiřadit i hr. 1, z něhož se bohužel ztratil kosterní materiál.

V západním směru se k podskupině A těsně přimyká podskupina E. Nádoba zde získaná je také nezdobená, ale již výrazně profilovaná. Podskupinu tvoří dva hroby (č. 21,22) s dospělými jedinci (adultus) - mužského a nezjištěného pohlaví.

Podskupina B je severně od podskupiny A. Je charakterizována zdobenými nádobami. Patří k ní tři pohřby (č. 17,18,19). Ze dvou neznáme kosterní materiál. V hr. 17 byl mladistvý jedinec (nejméně iuvenis) nezjištěného pohlaví.

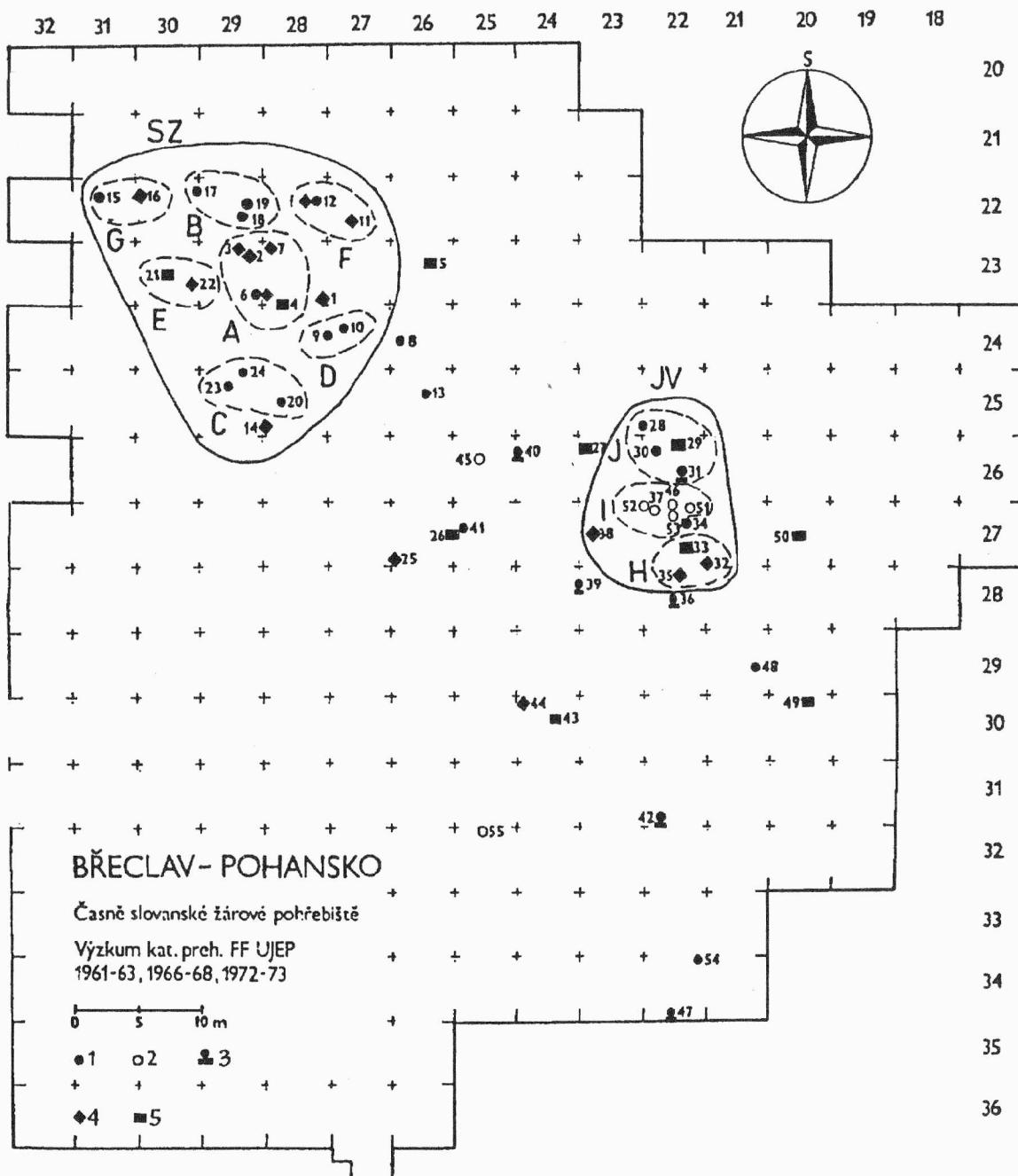
V jižní části SZ skupiny se nacházela podskupina C opět se zdobenou keramikou, na které však zjištujeme určité specifické rysy. Nádoby této podskupiny mají maximální výdutí v horní polovině nádoby a z celého pohřebiště pouze tady se objevuje výzdoba provedená hřebenovými vpichy. Jsou zde soustředěny tři hroby (č. 20,23,24). V hr. 20 jsou dva jedinci, muž (matus) a žena (adultus - matus). V hr. 23 se nacházel jedinec neurčitelného věku a pohlaví a v hr. 24 dospělý muž (matus). Je možné, že k této podskupině patří i hrob 14 s nezdobenou vejčitou nádobou bez zjištěných lidských pozůstatků.

Podskupina D se nachází na JV straně celého soustředění hrobů. Byly zde zjištěny dva hroby - ženský (hr. 10, nejméně adultus) a mužský (hr. 9, nejméně adultus). Jako urny sloužily zdobené nádoby.

Podskupinu F v SV části skupiny tvořila dvojice hrobů 11-12 (neurčené pohlaví - adultus; muž - adultus) se zdobenou a nezdobenou esovitě profilovanou keramikou.

Poslední podskupina G je vysunuta SZ směrem. Jsou zde dva hroby (č. 15,16), lidské pozůstatky (muž - adultus) však byly zachovány pouze v jednom. Keramika je částečně zničena orbou, pravděpodobně je však smíšená - zdobená i nezdobená.

V JV skupině jsme rozložili tři podskupiny hrobů (H,I,J). Uprostřed je situována podskupina I charakterizovaná převahou jámových hrobů (hr. 37,46,51,52,53). V hr. 37 se nacházel muž (adultus) vybavený železným nožem, v hr. 51 žena (maturus), u ostatních jedinců se nepodařilo určit pohlaví, víme však, že dva spadali do věkové kategorie adultus a jeden iuvenis. Není jasné, zda můžeme k této podskupině přiřadit i hr. 34, který se nachází na jejím okraji. V hrobě byly objeveny pozůstatky muže (adultus) a zdobená nádoba.

Obr. 1. Břeclav-Pohansko. Plán časně slovanského žárového pohřebiště dle B. Dostála.

Vysvětlivky značek: 1 - popelnicové hroby se zdobenými nádobami; 2 - jámové hroby;

3 - popelnicové hroby se zručně zdobenými nádobami; 4 - popelnicové hroby s nezdobenými nádobami; 5 - popelnicové hroby s neurčitelným typem nádoby.

Podskupina J byla vydělena v severní části JV seskupení. Patří k ní čtyři hroby (hr.28,29,30,31). V jednom hrobu byla žena (matus), ve dovou děti (infans I) a v jednom nebylo pohlaví ani věk zemřelého zjištěno. Nádoby v hrobech byly zdobeny, u hr. 31 dokonce zručně vyrytými vlnovkami.

Poslední podskupina (H) se nalézá v jižní části JV seskupení. Je tvořena třemi hroby s nezdobenou či v ruce hnětenou keramikou (hr. 32,33,35). Byl zde pohřben muž (adultus matus) s bohatší výbavou (kromě nádoby nůž a korál ze sklovité pasty) a dvě děti (hr. 33,35, infans I). Je otázkou, zda s touto podskupinou nesouvisí i hr. 38, ve kterém byla nezdobená nádoba obsahující spálené kosti mladé ženy (iuvensis). Hrob však byl od skupiny H vzdálen cca 7 m.

Výsledky analýzy časně slovanského žárového pohřebiště z Břeclavi - Pohanska

Na základě předchozího rozboru se domníváme, že velká seskupení hrobů (SZ,JV) jsou pohřebiště dvou různých skupin lidí, která částečně existovala současně. V rámci SZ skupiny lze rozlišit i průběh rozrůstání pohřebiště. Uprostřed nacházíme nejstarší hroby s nezdobenou keramikou starobylé profilace (podskupina A). Jednalo se nejspíše o primární rodinu (muž, žena, tři děti). Hroby další generace (s pouze zdobenými či zdobenými a nezdobenými nádobami v rámci jedné podskupiny hrobů; nezdobená keramika zde nalezená má u rozpoznatelných jedinců většinou vyvinutou esovitou profilaci) nacházíme na okrajích pohřebiště. Jsou také koncentrovány do podskupin (B,C,D,E,F,G), nejspíše podle nově vytvořených rodin. Většinou zde nacházíme pohřeb muže a ženy, v jednom případě i dalšího muže. (Pro ověření příbuznosti zemřelých by bylo vhodné užít přírodovědných analýz, nejspíše serologické rozby). Pohřby dětí jsme u těchto sekundárních podskupin nezaregistrovali. Možná byly zničeny orbou, což by v důsledku malého zahlobení hrobů bylo možné.

Poněkud komplikovanější situace se jeví u JV skupiny hrobů. Její jádro (podskupina I) zde totiž tvoří jámové pohřby, u kterých nemáme možnost datování podle keramiky. To, že střed JV pohřebiště je tvořen hroby s jiným ritem než v obdobné podskupině na SZ pohřebišti, naznačuje, že se zde opravdu střetly dvě různé skupiny lidí zpočátku odlišené i pohřebními zvyklostmi. Navíc v podskupině I zcela chybí dětské pohřby. Jedná se nejspíše také o projev ritu, protože ani na Pohansku, ani na blízkých slovanských žárových pohřebištích v lese "Trnava" a Staré Břeclavi nebyl objeven dětský jámový hrob (DOSTÁL 1985, 95-121). Pro srovnání lze uvést např. birituální pohřebiště v Čakajovcích (okr. Nitra), kde z 18 jámových hrobů patřily 3 (16,6 %) nedospělým jedincům, přičemž ti tvorili na pohřebišti 20,9 % (REJHOLCOVÁ 1990, 368-370). Podskupiny J a H na severním a jižním okraji JV pohřebiště souvisí nejspíše také s dalším rozrůstáním a štěpením rodiny.

Lze se domnívat, že JV pohřebiště bylo nejméně stejně staré jako SZ, protože podskupina H i hr. 38, které byly objeveny na okraji JV skupiny hrobů, obsahují nezdobenou keramiku. Je také možné, že kontinuita pohřbívání existovala v tomto prostoru delší dobu jak naznačují hroby vybavené keramikou se zručně rytou výzdobou rozptýlené okolo JV skupiny v jižním směru (hr. 36,39,40) a v podskupině J (hr. 31).

Hroby umístěné mimo obě velké skupiny nalézáme v prostoru mezi nimi a směrem na jih od JV skupiny. Jedná se asi o 20 hrobů (u některých lze těžko rozhodnout, zda ještě nepatří k některé skupině). V deseti z nich se nacházela zdobená keramika (52,5 %), ve dvou nezdobená (10,5 %), u zbývajících nebylo možno tuto charakteristiku popsat (26 %). Dva hroby byly jámové. Zdobená keramika byla z 50 % zručně rytá, což znamená, že se v těchto volně rozptýlených hrobech vyskytovalo 83 % (5 ze 6 ks) zručně ryté keramiky nalezené na celém časně slovanském pohřebišti na Pohansku. profilace keramiky je až na ojedinělé výjimky dosti vyvinutá. Můžeme se tedy domnívat, že se jednalo o nejmladší pohřby. Zajímavé je, že tyto hroby již nevytvářely žádné skupiny. Je proto otázkou, zda SZ a JV skupinu hrobů nemůžeme přiřadit různým patronymii, jejichž existenci lze v časně slovanském období předpokládat (DOSTÁL 1985, 84,86), a zda nejmladší roztroušené hroby nejsou projevem rozpadu původních sociálních struktur.

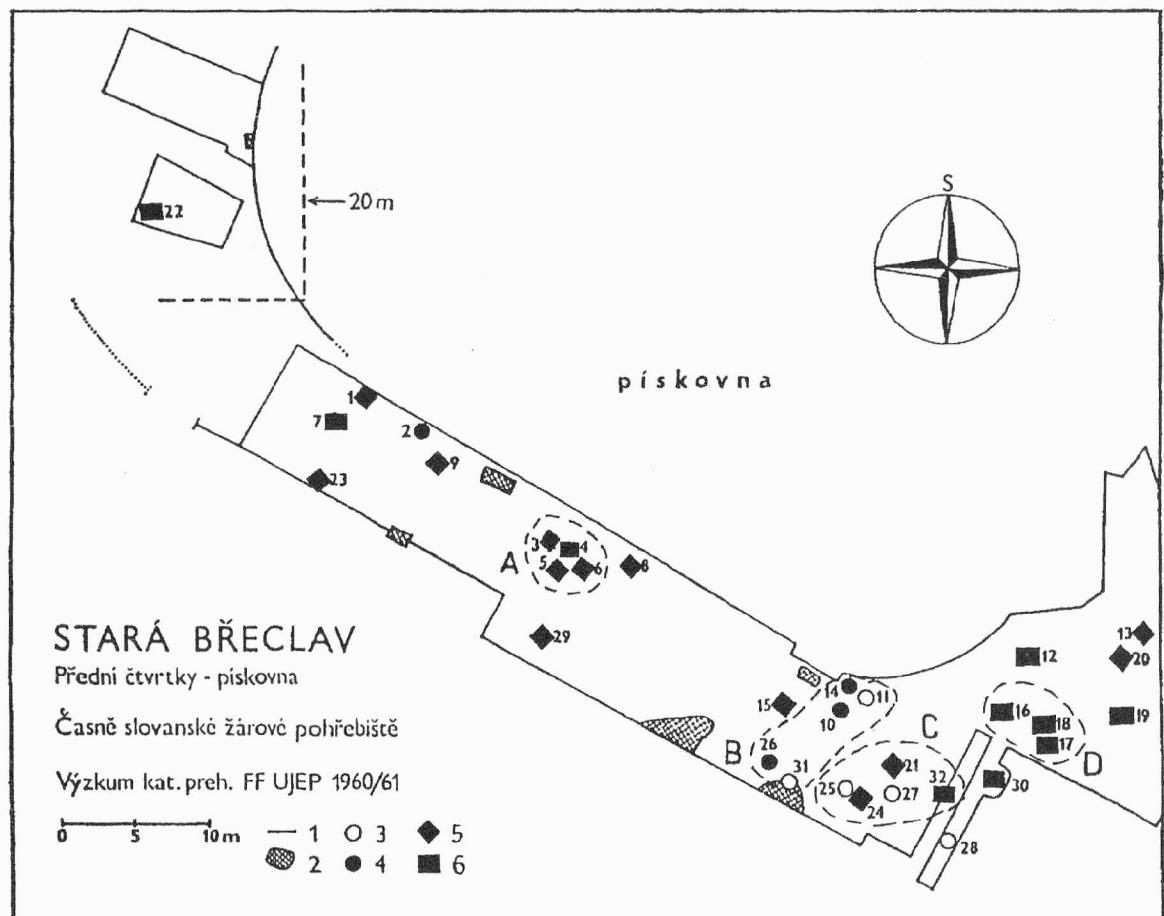
Z ostatních sledovaných znaků se dále zaměřme na výskyt zvířecích kostí. Tento případ jsme zaznamenali v šesti hrobech (hr. 4,12, 38,47,51,54) dosti různorodých; urnových i jámovém, s keramikou zdobenou i nezdobenou, v obou velkých seskupeních i hrobech volně rozptýlených. Ve dvou případech byly zvířecí kosti nalezeny v bohatších hrobech s nekeramickými milodary. Určitou společnou vlastností těchto hrobů je pohřeb dospělých jedinců (iuv - matus). (Pouze v hr. 4 je dítě uložené společně s mužem. Dospělý muž je však jistě v tomto hrobu dominantní).

Ostatní sledované vlastnosti, např. zahloubení, hmotnost kostí, jsou patrně indiferentní. Nepodařilo se nám v jejich výskytu zjistit žádnou pravidelnost či závislost. U zahloubení hrobů jsme se tuto domněnkou pokusili vyjádřit i statisticky na základě Kolmogorova - Smirnovova testu pro dva výběry (SMETÁNKA 1971, 140-146). Porovnávali jsme SZ a JV skupinu hrobů a exaktně jsme zjistili, že se tyto dva soubory podle zahloubení hrobů výrazněji neliší a nelze s nimi proto pracovat jako s dvěma různými výběry.

Analýza časně slovanského žárového pohřebiště ve Staré Břeclavi

Hlavní výsledky získané na Pohansku jsme se pokusili ověřit i na nedalekém pohřebišti ve Staré Břeclavi (obr. 2). Bylo prozkoumáno v roce 1960 - 1961 při záchranné akci (PODBORSKÝ 1961). Pohřebiště nebylo vykopáno celé, podařilo se zachránit 33 žárových hrobů a 6 žárovišť (DOSTÁL 1985, 18, 19, 113-121). Vzhledem k záchrannému charakteru akce a neúplnému prokopání nemá pro nás takovou vypovídací hodnotu jako předcházející lokalita. Přesto se i zde jeví určitá fakta, na něž je třeba upozornit.

Podobně jako na Pohansku vytváří hroby ve Staré Břeclavi pruh) orientovaný od SZ k JV a uskupují se do dvou velkých skupin - SZ a JV (DOSTÁL 1985, 19). Pokusili jsme se analyzovat stejnou metodou jako na Pohansku.

Obr. 2. Stará Břeclav. Přední čtvrtky. Plán časně slovanského žárového pohřebiště dle B. Dostála.

Vysvětlivky značek: 1 - hranice výkopu; 2 - žároviště; 3 - jámové hroby; 4 - popelnicové hroby se zdobenými nádobami; 5 - popelnicové hroby s nezdobenými nádobami; 6 - popelnicové hroby s neurčitelným typem nádob.

V JV skupině se hroby soustředí do tří podskupin. Uprostřed se nachází podskupina C (hr. 21,24,25,27,32). Jedná se o tři urnové a dva jámové pohřby, v nichž lze podle pohlaví rozeznat ženu (maturus) a dítě (infans III). Tři jedinci byli neuričelného pohlaví, jeden z nich nejméně adultus. Podskupina je charakterizována nezdobenými nádobami.

Na SZ od podskupiny C byla vydělena podskupina B (hr. 10,11,14, 26,31). Jsou v ní zastoupeny tři urnové a dva jámové hroby. Pohlaví a věk bylo možno určit u dvou jedinců: muž - maturus, žena - senilis. Podskupina je charakterizována zdobenými nádobami.

Podskupinu D jsme našli v SV části JV skupiny hrobů. Je tvořena třemi hroby (hr. 16,17,18). Byli zde dva muži (maturus - senilis, nejméně adultus) a dítě (infans II). Z nádob zůstaly zachovány bohužel pouze spodní části. V této podskupině vyniká pohřeb staršího muže, jehož milodary tvoří bronzová pinseta a spálené kůstky neznámého druhu.

V SZ skupině hrobů jsme mohli vyčlenit pouze jednu podskupinu - A (hr. 3,4,5,6). Tvořily ji pohřby dvou mužů (maturus a adultus) a dvou dětí (infans II a infans III). Podskupina je charakterizována nezdobenými nádobami. I v této podskupině je nejvýraznější pohřeb muže vybavený nožem.

Výsledky analýzy časně slovanského žárového pohřebiště ve Staré Břeclavi

Na pohřebišti ve Staré Břeclavi sledujeme podobné tendenze jako na Pohansku. Hroby se soustředí do dvou velkých skupin, v rámci kterých lze vydělit určité podskupiny. Podskupina B je dobře rozlišitelná na základě koncentrace hrobů se zdobenými nádobami, které se až na jednu výjimku (hr. 2) vyskytují jen v tomto prostoru. Ostatní podskupiny jsou charakterizovány nezdobenými nádobami a vydělily jsme je hlavně podle seskupení hrobů v terénu.

Jámové hroby nevytvářejí, na rozdíl od Pohanska, výrazně vydělenou skupinu, soustředí se však v JV skupině v podskupinách B a C v relativně malém prostoru.

Zajímavým jevem je výskyt dvou podskupin, v nichž se objevují dva muži, starší (i s nekeramickými milodary), mladší a děti. Je možné, že tento typ podskupin má určitý sociální význam. Neobjevuje se však ani jednou na pohřebišti na Pohansku a je proto otázkou, do jaké míry je nás pohled ovlivněn charakterem výzkumu.

Ve Staré Břeclavi nacházíme poměrně mnoho hrobů s nezdobenou keramikou, které nelze přiřadit k žádné námi identifikované podskupině. Na základě tohoto jevu však nemůžeme činit žádné závěry, protože v tomto případě může dojít k velkým deformacím výsledků analýz v důsledku neúplného prokopání pohřebiště. Ze stejného důvodu se nelze pokoušet ani o rozbor rozrůstání pohřebiště.

Ač jsme na nekropoli ve Staré Břeclavi nezískali takové výsledky jako na Pohansku, můžeme konstatovat, že zde nalézáme mnoho společných rysů. Naše závěry nemůžeme ještě generalizovat, ukazuje se však, že jevy, které jsme sledovali nejsou omezeny pouze na jednu lokalitu. Pro potvrzení výše nastíněných hypotéz bude nutno zpracovat další časně slovanská a starohradištní pohřebiště. Vhodné se jeví např. Čakajovce na Slovensku (REJHOLCOVÁ 1990, 357-420), kde lze již na základě předběžných analýz vydělit minimálně tři velké skupiny hrobů s podobnou strukturou jako na Pohansku. Určité rozčlenění můžeme podle provedených analýz předpokládat i ve starší fázi pohřebiště v Devínské Nové Vsi (KELLER-BIERBRAUER 1965).

Závěrečné úvahy

Uspořádání hrobů na žárových pohřebištích si všímá již J. Poulik. Na nekropoli v Přílukách zjistil, že zde hroby tvoří skupiny, v nichž bývá až 30 popelnic (POULÍK 1960, 33). Na základě těchto nálezů usuzuje na existenci patriarchální velkorodiny v 5. a 6. století (POULÍK 1960, 37).

Naše analýzy Poulikovy závěry potvrzují. Navíc však můžeme zachytit i rozpad těchto tradičních struktur. V oblasti materiální kultury jej můžeme spojit s výskytem zručně zdobené keramiky, z hlediska chronologického pak snad s dobou starohradištní. Je pravděpodobné, že se seskupování hrobů dle rodinné příslušnosti udrželo někde i v mladších obdobích (EISNER 1966, 411-412). Jedná se však spíše o jev rudimentální či vycházející z jiné společenské situace než v časně slovanském období.

Vývoj společenských struktur, který jsme sledovali na pohřebištích, můžeme zachytit i na sídlištích. Na Pohansku byla v časně slovanské osadě II zjištěna určitá uskupení nepravidelně rozhozených objektů s nezdobenými a smíšenými keramickými celky, které B. Dostál interpretuje jako obytně hospodářský komplex - dvůr. Ten měla obývat velkorodina ve stadiu rozkladu tzv.

patronymie. Jednotlivé rodiny v jejím rámci žily a stravovaly se ve vlastních malých chatách (DOSTÁL 1985, 84-86; zde další literatura). Takto načrtnuté situaci odpovídají i zjištění na pohřebišti. Hroby se seskupují do větších "velkorodinných" skupin a v jejich rámci vytvářejí menší podskupiny dle jednotlivých rodin.

Ve starohradištním období jsou na Pohansku sídliště objekty volně roztroušeny v terénu a nevytvářejí žádnou zjevnou kumulaci (MACHÁČEK, 1992). Je možné, že je toto zjištění determinováno stavem výzkumu. Nápadná je však shoda rozpadu dosavadních struktur jak na sídlišti, tak na pohřebišti, kde jsou nejmladší hroby volně rozptýleny bez výraznější návaznosti na přecházející uskupení. V obecnějším měřítku lze tyto jevy spojit s obdobím celkových proměn společnosti, ve kterém začíná docházet k zániku starých a vytváření nových vazeb, postavených již na jiných principech.

Prozatím byly tyto procesy spojovány např. s budováním neagrárních sídlišť, materiálním projevem vyšších sociálních vrstev, tedy nápadnými jevy, které však dokumentují pohyb jen v určité části společnosti. Příklad Pohanska nám ale naznačuje, že se změny projevily i na řadovém sídlišti a pohřebišti.

Celá analýza byla umožněna v první řadě velikostí souboru, který byl na žárovém pohřebišti na Pohansku a ve Staré Břeclavi získán a kvalitně vypublikován. Jako velmi přínosné se ukázalo i počítačové zpracování v databázi, které pomohlo při sledování a kombinování více znaků najednou i v tomto poměrně rozsáhlém souboru. Na základě rozboru byly získány nové poznatky, které budeme dále rozvíjet (např. sestavení přirozených vývojových řad keramiky).

Předložená statě musí být chápána jen jako dílků zpráva z probíhajícího výzkumu, na jehož konci může dojít k revidování některých výše uvedených závěrů.

Literatura

- DOSTÁL, B. 1985: Břeclav-Pohansko III. Časně slovanské osídlení. Brno.
EISNER, J. 1966: Rukověť slovanské archeologie. Praha.
KELLER, E. - BIERBRAUER, V. 1965: Beiträge zum awarenzzeitlichen Gräberfeld von Devínská Nová Ves, Slovenská archeol. 13/2, 377-399.
MACHÁČEK, J. 1992: Starohradištní obydlí z Břeclavi-Pohanska, SPFFBU E 37, 103-114.
PODBORSKÝ, V. 1961: Staroslovanské žárové pohřbiště ve Staré Břeclavi, SPFFBU E 6, 61-82, tab. IX-XII.
POULÍK, J. 1960: Staří Moravané budují svůj stát. Gottwaldov.
REJHOLCOVÁ, M. 1990: Včasnoslovanské pohrebisko v Čakajovciach, okres Nitra, Slovenská arch. 38/2, 358-420.
SMETÁNKA, Z. 1971: Kolmogorov-Smirnovův test pro dva výběry. In: Nové archeologické metody I., Praha, 140-146.

Analyse des Brandgräberfeldes aus Břeclav-Pohansko (Bez. Břeclav). Im Beitrag wird das frühslawische Brandgräberfeld aus Břeclav-Pohansko analysiert, das während der Jahre 1961-1973 der Lehrstuhl für Archäologie der Masaryk-Universität untersucht hat.

Mit Hilfe der Angaben der Rechnerdatabasis wurde bei jedem Grab die maximale Menge von erreichbaren Charakteristiken verfolgt, die gegenseitig kombiniert worden waren. Einige Charakteristiken erwiesen sich als belanglos, andere jedoch haben zur eingehenden Analyse des Gräberfeldes beigetragen.

Insgesamt wurden 55 Brandgräber behandelt, die einen 75 m langen und 25 m breiten Streifen bildeten. Die Gräber konzentrieren sich in zwei Gruppen (NW und SW), sie waren jedoch aber auch außerhalb dieser verstreut (Abb. 1). In beiden Gruppen sind Gräber mit einer reichereren Ausstattung konzentriert, also mit mehr als einem Gefäß oder nicht keramischen Beigaben.

Wir haben uns um eine Gliederung der Gräber im Inneren von beiden Gruppen bemüht. Zuerst haben wir die Begräbnisse nach dem Bestattungsritus und dem Charakter der Keramik ausgeliert, vor allem aufgrund der Anwesenheit oder der Absenz der Verzierung, und im Rahmen dieser Untergruppen haben wir mit dem Alter und dem Geschlecht der Verstorbenen gearbeitet.

In der NW-Gruppe gliederten wir sieben Untergruppen aus, die wir mit A - G bezeichneten.

In der SO-Gruppe unterschieden wir drei Gräberuntergruppen (H,I,J).

Anhand der Analyse nehmen wir an, daß die großen Grabgruppierungen (NW, SO) Gräberfelder von zwei verschiedenen Menschengruppen sind, die teilweise zugleich existiert haben. Im Rahmen der NW-Gruppe läßt sich auch der Verlauf des Anwachsens des Gräberfeldes unterscheiden. In der Mitte finden wir die ältesten Gräber mit unverzielter Keramik von altertümlicher Profilierung (Untergruppe A) vor. Es handelte sich am ehesten um die primäre Familie (Mann, Frau, drei Kinder). Gräber der weiteren Generation (mit nur verzierten oder verzierten und unverzierten Gefäßen im Rahmen einer Gräberuntergruppe; die hier gefundene unverzierte Keramik hat bei den erkennbaren Exemplaren meistens eine entwickelte (S-Profilierung) finden wir in den Randzonen des Gräberfeldes. Sie sind auch in Untergruppen (B,C,D, E,F,G) konzentriert, am ehesten nach den neu gebildeten Familien. Meistens finden wir hier die Bestattung eines Mannes und einer Frau, in einem Falle auch eines weiteren Mannes. (Zum Beglaubigen der Verwandschaft der Verstorbenen wäre es angebracht naturwissenschaftliche Analysen, am ehesten serologische anzuwenden).

Etwas komplizierter ist die Situation bei der SO-Grabgruppe. Ihren Kern (Untergruppe I) bilden hier nämlich Grubenbestattungen, bei denen wir die Möglichkeit einer Datierung nach der Keramik entbehren. Der Umstand, daß das Zentrum des SO-Gräberfeldes von Gräbern mit einem anderen Ritus als in der ähnlichen Untergruppe am NW-Gräberfeld gebildet ist, deutet an, daß hier zwei verschiedene Menschengruppen aufeinander stießen, die sich anfänglich auch in den Bestattungsgepflogenheiten unterschieden haben. In der Untergruppe H kommen Gräber überwiegend mit unverzielter Keramik und in der Gruppe J mit verzielter Keramik vor.

Gräber, die außerhalb der beiden großen Gruppen angebracht sind, finden wir im Raum zwischen ihnen und in Südrichtung von der SO- Gruppe. Nach der gekonnt verzierten Keramik, die in ihnen manchmal vorkommt, können wir annehmen, daß es sich um die jüngsten Gräber handelt. Interessant ist, daß diese Gräber keine Gruppen mehr bildeten. Daher bleibt die Frage offen, ob wir die NW und die SO- Gräbergruppe nicht verschiedenen Patronymien zureihen können, deren Existenz man im frühslawischen Zeitabschnitt voraussetzen könnte, und ob die jüngsten verstreuten Gräber nicht die Äußerung eines Zerfalles der ursprünglichen Sozialstrukturen sind.

Die auf Pohansko festgestellten Hauptergebnisse versuchten wir auch auf dem nahe liegenden Gräberfeld in Stará Břeclav zu beglaubigen (Abb. 2). Obwohl das Gräberfeld nur teilweise ausgegraben ist, beobachten wir hier ähnliche Tendenzen wie auf Pohansko. Die Gräber sind in zwei großen Gruppen konzentriert, in deren Rahmen man anhand der Anbringung der Gräber im Terrain und der Keramik bestimmte Untergruppen ausgliedern kann.

Die Entwicklung der gesellschaftlichen Strukturen, die wir auf Gräberfeldern beobachteten, können wir auch auf Siedlungen erfassen. Auf Pohansko wurden in der frühslawischen Niederlassung II bestimmte Gruppierungen festgestellt mir unregelmäßig verstreuten Objekten und unverzierten oder gemischten keramischen Komplexen, die B. Dostál als einen Wohn-Wirtschaftskomplex - ein Gehöft interpretiert. Dieses sollte eine Großfamilie im Verfallsstadium der sog. Patronymie bewohnen. Die einzelnen Familien führten ihr Dasein und verpflegten sich in eigenen kleinen Hütten. Einer derart entworfenen Situation entsprechen auch die Feststellungen am Gräberfeld. Die Gräber bilden größere "Großfamiliengruppen" und in ihrem Rahmen entstehen kleinere Untergruppen den einzelnen Familien nach.

Im alburgwallzeitlichen Abschnitt sind auf Pohansko die Siedlungsobjekte lose im Terrain verstreut und bilden keine evidente Kumulation. Es besteht die Möglichkeit, daß diese Feststellung durch den Forschungsstand determiniert ist. Auffallend ist jedoch die Übereinstimmung des Verfalles der bisherigen Strukturen sowohl auf der Siedlung, als auch auf dem Gräberfeld, wo die jüngsten Gräber lose verstreut sind ohne irgendeine markantere Anknüpfung auf die vorherige Gruppierung. Allgemein lassen sich diese Erscheinungen mit dem Zeitabschnitt der Gesamtveränderungen der Gesellschaft verknüpfen, in dem es zum Verfall alter und zur Entstehung neuer Bindungen zu kommen beginnt, die schon auf anderen Prinzipien bestehen.

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1991

Vydává:

Archeologický ústav Akademie věd ČR Brno
Královopolská 147

Odpovědný redaktor:

Dr. Jaroslav Tejral

Redakce:

Dr. Eduard Droberjar (vedoucí redaktor)

Dr. Lumír Poláček, Dagmar Vorlíčková

Dr. R. Tichý, E. Tichá

Překlady:

A. Krechlerová a autoři příspěvků

Kresby:

germánská miska ze 2. stol. z Dubňan

Na titulním listě:

Tiskárna Gloria, Rosice u Brna

Tisk:

ÚVTEI-73332

Evidenční číslo:

450 kusů

Vydáno jako rukopis:

PD 1520

1991. (1993.)